

Hózsza Éva

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék –
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
hozsaeva@eunet.rs

NÉMET–MAGYAR FESZÜLTSGÉGTÉR BEN

A magyarországi német irodalom távlatáról

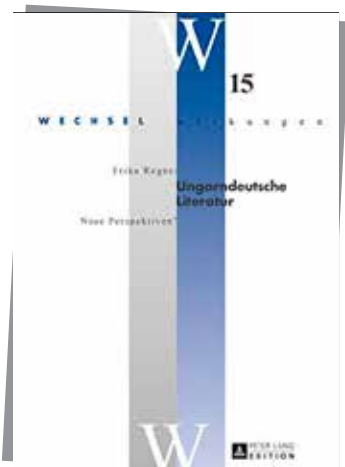
In the German-Hungarian Area of Conflict
German literature in Hungary. New perspectives?

U nemačko-mađarskom polju napona
O perspektivama nemačke književnosti u Mađarskoj

Erika Regner: *Ungarndeutsche Literatur. Neue Perspektiven?* [A magyarországi német irodalom. Új perspektívák?] Peter Lang Edition, Frankfurt am Main, 2014

Erika Regner *Ungarndeutsche Literatur. Neue Perspektiven?* című kötete több szempontból tekinthető kiemelkedő és az eddigiektől eltérő tudományos munkának. Legfőképpen azért, amit az alcím sugall: nem a magyarországi német irodalom történeti áttekintése a cél, hanem mindenekelőtt a perspektívák lehetősége dominál. Ha a diaszpórák kultúrája szóba kerül, általában az idősebb generációkra és a múlt vizsgálatára gondolunk, ez a munka azonban az új nemzedékre és a túlélés lehetőségeire, az *élhetőre* összpontosít.

A kötet középpontjában az identitásváltság számos problémája és az új írógeneráció útkeresése áll. Korszerű vizsgálatot végez Erika Regner abban az értelemben is, hogy intermediális és interdiszciplináris összefüggések feltárására törekszik. Maga a történelmi és kultúrpolitikai áttekintés sem képzelhető el a többségi magyar nemzet történelmi

és politikai fordulatainak kutatása nélkül, például 1945, 1956 vagy 1989 a magyarság és a magyarországi németiség szemszögéből is paradigmaváltást eredményezett, a szerző ezekre a kontaktusokra, a nemzetközi kontextusra és a határszituációkra is rámutat. Interjúi és a gazdag bibliográfiája sok segítséget nyújthatnak a további kutatásokhoz, tehát megállapítható, hogy a tudományos kutatómunka új perspektíváira összpontosít a kötet. Nyitottság és pluralitás, egyéni és kollektív emlékezet, germanisztika és hungarológia összefüggései előtérbe kerülnek.

A többféle módszert alkalmazó tudományos kutatás felszínre hozza a kisebbségi kultúrák egyik aktuális kérdését: Vajon elegendő-e a folklór, az etnikai identitás, az archaikus hagyomány sablonjainak továbbvitele, vagy korszerűbb távlatokban is gondolkodnunk kell? A kötet szerzője más kulturális aspektusokban és mediális hálóban is gondolkodik, az interjúkból pedig kitűnik, hogy mennyire fontos lenne a magyarországi német irodalom közvetítésének és potenciális olvasóközönségének tudatos kialakítása. Alakulásában vizsgálható az identitás kérdése, például a második világháborút követően a németek kitelepítése a német lakosság drasztikus megfogyatkozását eredményezte. A német nyelv és identitástudat a jogi keretek rendezéséig mikroszinten, családi keretek között élhetett tovább. A népköltészet és a népi kultúra ápolása, amelyben kiemelkedő szerepet kap a családi indíttatás és a pedagógusok tevékenysége, különösen a gyerekek szempontjából jelent motiváló és összetartó erőt, ez pedig a jövő útjait és identitásformálását készíti elő.

A tizenöt számozott részből álló kötetkompozíció rendkívül precíz. Az elméleti alapoktól jutunk el az infrastruktúra, az intézményesülés és a német nyelv problémáinak felvetéséig, a kollektív emlékezet és a kisebbségi irodalom, valamint a „mineur” (Gilles Deleuze und Félix Guattari) továbbgondolásáig, majd a publikációkig. A Melléklet kétféle interjúcsoportot tartalmaz: az olvasókkal és a szerzőkkel készített célirányos beszélgetéseket. Erika Regner Deleuze és Guattari nyomán interpretálja a „mineur” (minor) fogalmát, ez a terminus újabban a magyar irodalom vonatkozásában is előkerült, például 2003-ban jelent meg a magyar *Ex Symposion* folyóirat *Minor irodalom* című 44–45. száma.

Egyre inkább nyilvánvaló, hogy a 21. században kiemelkedővé válik a más kontextusban fejlődő kisebbségi kultúrák kutatása. A magyarországi németiség irodalmában sem a magyar, sem a német befogadó nem eléggé tájékozott. Szükség van tehát az orientációs pontok kijelölésére, a publikációs jegyzékek összegyűjtésére. Magyarországi viszonylatban a német irodalom és kultúra diskurzív pozíciója külön figyelmet érdemel. A német kisebbség egyike a legrégibb kisebbségeknek a magyar területen, és korántsem egységes identitású.

Erika Regner kutatása kitér a kezdetekre, a homogén együttlétre, majd pedig a bevándorlás hullámaira, a szociális és földrajzi differenciáltságra.¹

A kötet egyik legfőbb értéke tehát, hogy nyomatékosítja a plurális látásmódot. Kiemelkedő Regner kötetének 7. fejezete, itt a kisebbségi irodalom tudományos elméleteinek áttekintése és interpretálása kapott helyet. A ma alkotó generációk köztes helyzete kapcsán a nyelvválasztás problematizálódik. A magyar kontextus a kétnyelvűség, a kettős hagyományban való gyökerezés, az identitás kérdéseit veti fel. Erika Regner Kalász Márton példáján mutatja be a németnyelvűség pozícióját, azt, hogy a magyarországi német írók többsége nem anyanyelvén szólal meg, hanem a német és a magyar nyelv feszültségterét közvetíti, a köztes helyzet pedig egyeseknél a nyelvjárások elemeinek továbbvitelét eredményezi. A dél-baranyai (sombereki) német származású Kalász Mártont a kutató a magyarországi németiség egyik legismertebb képviselőjeként mutatja be, aki 1986-ban jelentette meg *Téli bárány* című regényét, amelyben a magyarországi németiség huszadik századi sorsát, mintegy fél évszázad megpróbáltatásait vezeti végig, a szövegben a sajátos beszédmód is nyomon követhető.²

Czövek Andrea, az újabb nemzedék tagja, interjújában a kettős tradíció elválaszthatatlanságára utal: „A történetek belülről jönnek, a lelkemből. Témáim sem mindig hagyományosak. Azt hiszem, boldog vagyok, hogy a magyarországi német és a magyar irodalmi hagyomány egy különleges keverékével rendelkezem.”³

Erika Regner kötetének egyik legfontosabb része a *Signale* számainak tanulmányozását tartalmazza 2000-től 2010-ig. A *Signale* a *Neue Zeitung* hetilap évente egyszer megjelenő irodalmi-művészeti melléklete, amely egyik legjelentősebb médiuma a magyarországi német irodalomnak. A szerző összesített kimutatást és számonkénti elemzést is végez, az összesítésből a leggyakoribb műfajok és szerzők nevei is kitűnnek (például Christina Arnold, Mónika Seifert, Stefan Valentin alkotásai). Az egyes számok áttekintése nem egyszerű adathalmaz, a gondosan kiválogatott idézetek a kutató szenzibilitását és egyéni hozzáállását bizonyítják. A számok vizsgálata a magyarországi német irodalommal és identitással kapcsolatos cikkekre koncentrál, de szöveginterpretációkra, valamint összefüggések, recenziók, kulturális aspektusok bemutatására vagy egy-egy alkotó pályaképének kiemelésére is törekszik. Az alkotók esetében külön figyelem övezi az egyes generációkat, Erika Regner itt is külön érdeklődést mutat a legújabb generáció képviselőinek szövegei iránt. A kutatásból a tágabb kontextus pozíciója is kiderül, ugyanis a melléklet a német regionális

¹ Regner (2014), 15

² Regner (2014), 83

³ Regner (2014), 156 (ford. H. É.)

irodalmakra is hangsúlyt fektet, a 2009. évi számba például bekerült Herta Müller *Atemschaudel* című regényének méltatása (Hans Henning Paetzke tollából).

A kutatásból és a közölt interjúkból kiviláglik az óvoda, az iskola és az egyetem felelőssége. A kisebbségben élők fejlődése szempontjából jelentős szerepe lehet például egy diplomamunkának vagy disszertációnak. A kötet gyakran hivatkozik Propsz Eszter kortárs irodalmi kutatásaira. Erika Regner kötete más régiók kutatóit is munkára ösztönözheti, nagy szükség lenne erre Szerbiában is, ahol szintén az egyetem keretében tehetnének sokat az itteni németiség kultúrájának, illetve kultúrtörténetének vizsgálata ügyében. A belgrádi egyetemen például a két világháború közötti vajdasági magyar és vajdasági sváb kapcsolatok áttekintésére említhető aktuális példa, időnként a bánáti németiség egy-egy képviselőjének, fordítójának neve is felszínre kerül, ám az új perspektívák terén még mindenütt sok a tennivaló.